

УДК 340.143, 159.9

А- 43

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою ВНПЗ «Дніпровського гуманітарного університету» від 08.02.2024 р. (протокол № 5)

А-43 Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 грудня 2023 р.). Дніпро: ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2023. 218 с.

Збірник конференції містить матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми юриспруденції та психології» (15.12.2023), у роботі якої взяли участь здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти закладів вищої освіти України.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (*голова*); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА** (*заст. голови*); **Андрій МІРОШНИК** (*секретар*); канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**, докт. юрид. наук, проф. **Вадим НЕГОДЧЕНКО**, докт. юрид. наук, доц. **Сергій ПЕНЬКОВ**, канд. псих. наук, доц. **Людмила ПРИСНЯКОВА**, докт. псих. наук, доц. **Олександр САМОЙЛОВ**

© ВНПЗ ДГУ, 2023

© Автори, 2023

стану, запровадженого на території України у зв'язку із збройною агресією, суворе застосування адміністративними судами процесуальних строків стосовно звернення до суду із позовними заявами, апеляційними і касаційними скаргами, іншими процесуальними документами може мати ознаки не виправданого обмеження доступу до суду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституції України, ст.55,124,129
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ст.14
3. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ст.6.
4. ЦПК України ст.126.
5. «Про правовий режим воєнного стану» ст.26.

Волошина Катерина Олександрівна

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Борисенко Світлана Ігорівна

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ПРОБЛЕМАТИКА СТРАХУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Вторгнення Російської Федерації на територію України значно вплинуло на роботу страхової системи. Адже, це питання має особливу актуальність, оскільки воєнний стан не є підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування, але війна в Україні належить до форс-мажорних обставин. Майже всі сфери життя із початком військової агресії в Україні зіткнулися із необхідністю вирішувати проблеми, з якими вони не стикалися раніше, а якщо і стикалися, то однозначно не в таких масштабах. Ринок страхування не став виключенням. Правовий режим воєнного стану хоч і передбачає можливість обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, але не впливає на чинність правочинів, зокрема договорів страхування. Тобто всі права й обов'язки сторін, що уклали такий договір, залишаються чинними.

Неминучим наслідком кожної війни, нажаль, є руйнування та збитки. В свою чергу, страхування є саме тим механізмом, який, як правило, покликаний забезпечити компенсацію та відшкодування збитків. Однак із будь-яких правил є виключення і для страхування таким виключенням є війна. Безумовно положення договорів страхування різних страхових компаній щодо питань

війни відрізняються і в кожному окремому випадку необхідно вивчати умови конкретного договору. Однак зазвичай усі договори страхування, в тому чи іншому вигляді, містять положення про те, що збитки завдані внаслідок воєнних дій не є страховим випадком. Важливо розуміти, що ключовим фактором тут є саме наявність причинно-наслідкового зв'язку між воєнними діями та заданими збитками. Тобто сам по собі факт введення військового стану не має бути підставою для невизнання випадку страховим та відмови у здійсненні страхового відшкодування.

Війна – це форс-мажор (обставини непереборної сили), що окремо засвідчила Торгово-промислова палата України, видавши 28 лютого 2022 року відповідний лист. Форс-мажор завжди прописується в договорах страхування, і сторони можуть посилатися на цей пункт, як на підставу для звільнення їх від відповідальності за невиконання умов договору.

Проте такі обставини не звільняють жодну зі сторін від зобов'язань по договору. Форс-мажор може вважатися лише законною підставою для відстрочення виконання обов'язку без жодної відповідальності за це, наприклад, у вигляді штрафів чи пені. Тобто страхова компанія, посилаючись на форс-мажорні обставини, може затримати виплату, але зобов'язана її здійснити, як тільки дія цих обставин на неї припиниться. У принципі, це працює й у зворотний бік: посилаючись на форс-мажор, застрахована особа може не робити страхові внески, але зрештою їх доведеться сплатити.

До невичерпного списку причин, які діяли у мирний час, тобто ті, що передбачені частиною 1 статті 991 Цивільного кодексу та частиною 1 статті 26 Закону «Про страхування», додаються цілком об'єктивні причини, пов'язані з бойовими діями.[1]

Класичним винятком в українських і міжнародних договорах страхування є пошкодження або майнові збитки, які відбулися внаслідок воєнних дій чи знарядь війни. Для таких ризиків існує окремий страховий продукт, але він непопулярний через високу вартість.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини у сфері страхування, є Закон України "Про страхування".[4] Відповідно до статті 1 цього Закону, страхування - це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. Страховим випадком є подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі (частина 2 статті 8 Закону України "Про страхування"). Таким чином, можливість отримання страхового відшкодування залежить від того чи визнається договором чи законодавством певна подія страховим випадком. Як

правило, шкода, завдана в результаті бойових дій, не визнається страховим випадком.

Страховання не становить жодного винятку в контексті форс-мажорних обставин – сторони договору страхування можуть посилатися на дію таких обставин, як на підставу звільнення їх від відповідальності за невиконання умов договору (відповідні форс-мажорні застереження з посиланням на війну на практиці завжди включаються до договорів страхування).

Саме за таких обставин, до прикладу, страховик може затримати страхову виплату (з дотримання процедури повідомлення про форс-мажор і його підтвердження), але муситиме здійснити її, коли дія обставин форс-мажору на нього припиниться.

На практиці страховики включають до правил страхування додаткові підстави для відмови у здійсненні страхової виплати, зокрема, пов'язані з війною. Так, страховики наперед відмовляються покривати ризики спричинення збитків унаслідок бойових дій – наприклад, якщо застраховане майно було пошкоджено чи знищено через бойові дії (влучанням куль, снарядів тощо) така шкода не покривається страховиком. На жаль, військові дії – це підстава для відмови у компенсації, яка прописана в страховому договорі.

Зазначене в повній мірі стосується і тих ситуацій, коли страховий випадок мав місце на території, що була окупована після початку війни. Як правило, після 2014 року в договорах страхування зазначалося, що договір поширює свою дію на всю територію України за виключенням ОРДЛО та АР Крим. Отже, все, що стосується куль, ракет, мін, осколків, ударних хвиль тощо і пошкоджень/поранень, спричинених ними, автоматично потрапляє в категорію винятків. За таких умов страхова компанія гарантовано відмовить у виплаті.

Окрім того, договори страхування не діють у зоні проведення бойових дій і на тимчасово окупованих територіях. Це стало нормою українського страхового ринку з 2014 року, коли російсько-українська війна тільки розпочалася.

До 24 лютого страховики керувалися розпорядженням Кабінету Міністрів України, де був визначений чіткий перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та тих, що розташовані на лінії розмежування.

Наразі ж ситуація на фронті постійно змінюється. Перелік територій, де ведуться бойові дії, формує Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Тому питання дії договорів страхування в тому чи іншому населеному пункті може бути предметом спору зі страховиками.

Війна призвела до значного зниження розміру грошових надходжень страхових компаній у вигляді страхових премій. Деякі страхові компанії відзначають падіння надходжень більше ніж на половину.

Незважаючи на те, що шкода, завдана внаслідок бойових дій, швидше за все, не підлягає відшкодування з боку страхової компанії, по можливості, фіксувати завдані збитки все одно необхідно, щоб отримати відшкодування від держави.

26 березня 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив постанову "Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації" № 380, яка дозволяє громадянам повідомляти про пошкоджене та знищене нерухоме майно через мобільний додаток Порталу "Дія" та Центри надання адміністративних послуг та у нотаріусів.

21.11.2023 року Верховна Рада прийняла в цілому законопроект №9015 щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків. Це дозволить Експортно-кредитному агентству (ЕКА) страхувати та перестраховувати інвестиції як міжнародних, так і українських компаній ще до закінчення воєнного стану. Український бізнес, який орієнтований на експорт, матиме можливість користуватись інструментами страхування воєнних ризиків.

Одним із обмежень для залучення приватних інвестицій в українську економіку під час війни є відсутність дієвих механізмів страхування воєнних ризиків. А без залучення приватного капіталу неможлива повноцінна масштабна повоєнна відбудова України.

Важливо підкреслити, що ця законодавча норма не змінює мети діяльності українського експортно-кредитного агентства - ЕКА, а це - стимулювання розвитку експорту товарів, робіт та послуг українського походження на світові ринки. Тож йдеться про страхування інвестицій саме в експортоорієнтовані підприємства.

В Міністерстві економіки очікують, що ініціатива стимулюватиме інвестиційне кредитування під час війни. Адже страховий поліс ЕКА вже внесений Національним банком до переліку прийнятного забезпечення за позиками. Для цього у відомстві планують нарощувати фінансову спроможність ЕКА. [5]

Судова практика була та є одностайною – форс-мажор не є автоматичною підставою для звільнення від виконання зобов'язань. Стороною договору має бути підтверджено не тільки факт настання форс-мажорних обставин, а також і їхню здатність впливати на реальну можливість виконання зобов'язання.

Лист Торгово-промислової палати, у свою чергу, констатує загальновідомий факт, що війна, загалом, належить до форс-мажорних обставин. Однак самого цього факту недостатньо для встановлення правомірності невиконання особою зобов'язань внаслідок дії таких обставин – законом передбачений конкретний спосіб підтвердження форс-мажору шляхом отримання сертифікату Торгово-промислової палати. Водночас, такий сертифікат не має преюдиційного значення для суду – суд оцінюватиме його в сукупності з іншими доказами.[3]

Отже, страхування спрямовано на захист майнових інтересів і безпеку як фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання, тому його роль в умовах сучасного непередбачуваного економічного, соціального, технологічного та екологічного середовища постійно зростає.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновки, що повністю оцінити вплив війни на ринок страхування поки що неможливо, а тому існує висока необхідність у проведенні подальших досліджень, які будуть ґрунтуватися на аналізі та оцінці наслідків впровадження воєнного стану. Вирішуючи питання страхування в період військового часу необхідно керуватися умовами укладеного договору та розглядати кожен випадок окремо, враховуючи причинно-наслідкові зв'язки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 10.12.2023).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 10.12.2023).
3. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 року № 671/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.12.2023).
4. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.12.2023).
5. Відшкодування страховими компаніями збитків, завданих протягом дії воєнного стану та у зв'язку з воєнними діями. URL : https://biz.ligazakon.net/analytics/210301_strakhuvannya-pd-chas-vonnogo-stanu-chi--shansi-na-vdshkoduvannya